

увянути, як би розвивалася техніка, коли б М. Кибальчич мав змогу спрямувати свій талант у мирне русло.

М. Кибальчич був засуджений разом з А. Желябовим, С. Перовською, М. Рисаковим та Т. Михайловим і страчений 3 квітня 1881 р.

Ім'ям Миколи Кибальчича названо кратер на зворотному боці Місяця, а також вулиці в Києві, Москві і Калузі. На батьківщині встановлено пам'ятник.

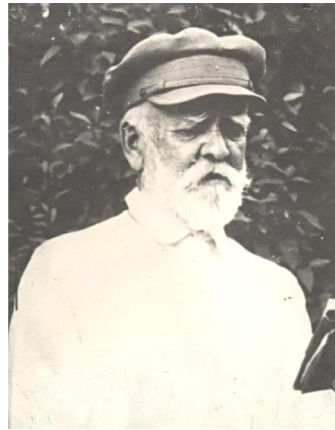
В. М. Гребенніков

ДЕЛОНЕ МИКОЛА БОРИСОВИЧ (1856–1931)

Становлення і розвиток авіації в Україні на початку ХХ ст. належить до того незабутнього періоду, «коли все людство, – як зазначав М. Б. Делоне у 1924 р., – почувало себе причетним до однієї із тих короткочасних епох, які згадуються згодом як героїчне поривання до чогось нового».

Визначна роль у цьому процесі належала Київському політехнічному інституту. Тут за ініціативи професора електротехніки М. А. Артем'єва у 1905 р. при Механічному гуртку було створено Повітроплавну секцію. З 1906 р. її очолював видатний вчений, професор механіки КПІ М. Б. Делоне. У листопаді 1908 р. секцію реорганізували у самостійний Повітроплавний гурток при КПІ з 4 секціями: аеропланів, гелікоптерів, орнітоптерів («махольотів») і двигунів. Керівництво гуртком, у якому працювало майже 200 людей, здійснював М. Б. Делоне. В той час, підкреслював у своїх споминах Микола Борисович, інтерес до авіації у молоді був значний. Велика фізична аудиторія в КПІ, у якій він читав лекцію з цієї проблеми, «була так переповнена, що не вмістила і половини тих, хто приїхав».

При Повітроплавному гуртку для розгляду проектів літальних апаратів і експериментальних приладів працювала експертна комісія з професорів, викладачів та студентів. Гуртківці слухали лекції

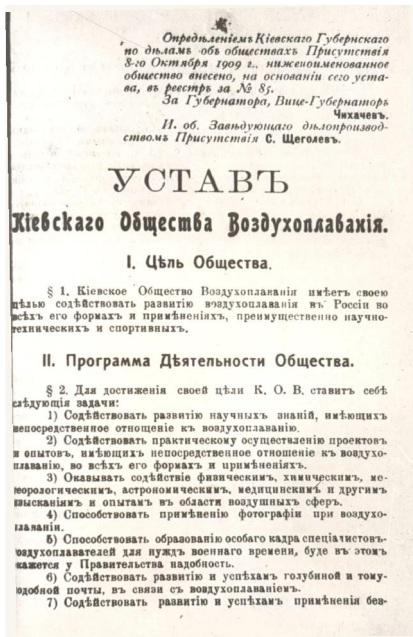

професорів КПШ та Київського університету, виступали з рефератами, науковими доповідями з питань авіації, будували і випробували свої літаючі моделі, планери та ін.

У періодичній пресі зустрічалися досить схвальні відгуки про діяльність ентузіастів повітроплавання і авіації в Києві. Проте сам керівник Повітроплавного гуртка М. Б. Делоне більш стримано, як це взагалі притаманно науковцям, оцінював перші кроки київських авіаторів. Так, у своєму рапорті директору КПШ від 12.07.1909 р. про діяльність гуртка і читання лекцій з авіації він зазначав: «Газетні повідомлення про повітроплавання у Києві надто пишні: діяльність наша у цьому напрямку, частково за молодістю підприємства, частково за браком матеріальних ресурсів знаходиться ще у зародковому стані».

Завдяки плідній діяльності членів цього гуртка було підготовлено засади для створення у 1909 р., слідом за Петербургом і Одесою, нової громадської організації – Київського товариства повітроплавання, якому судилося стати основним провідником зародження авіації в Україні. При товаристві працювало 2 комітети –

науково-технічний (засідання проводилися двічі на місяць) та спортивний, який організував для членів Київського товариства повітроплавання (КТП) відвідання Куренівського і Сирецького аеродромів, де виконувалися показові польоти. Одним із організаторів і засновників цього товариства був М. Б. Делоне. Метою Київського товариства повітроплавання (КТП), як вказувалося в його Статуті, затвердженого 8(21) жовтня 1909 р., було сприяння «розвитку повітроплавання в Росії в усіх його формах і проявах, переважно науково-технічних і спортивних». Активними діячами товариства були конструкторо-

ри, інженери, авіаконструктори іноземних держав, студенти та ін. Серед засновників і почесних членів КТП були відомі державні і військові діячі, зокрема, голова ради міністрів і міністр внутрішніх справ

П. А. Столипін, генерал М. О. Сухомлинов та ін.

Микола Борисович Делоне, доктор прикладної математики, професор, завідувач кафедри теоретичної механіки КПП у 1906–1928 рр., не був професійним авіатором, але зробив багато для популяризації та практичної реалізації авіаційної справи в Україні, розвитку планеризму.

Народився М. Б. Делоне у Москві. Його дід П'єр Шарль Делоне був лікарем в армії Наполеона. Потрапивши у полон, прийняв російське підданство. М. Б. Делоне навчався у Московському університеті, був учнем видатного вченого М. Є. Жуковського, захистив у нього магістерську дисертацію (1892). Після захисту докторської дисертації у 1894 р. став професором. Протягом 1893–1894 рр. працював у Петербурзькому університеті, у 1895–1899 рр. був професором Новоолександрійського інституту сільського господарства, у 1900–1905 рр. – професором Варшавського політехнічного інституту. З 1905 по 1928 р. М. Б. Делоне – професор Київського політехнічного інституту. Його наукова діяльність була присвячена дослідженням у галузі аналітичної механіки, теорії удару, теорії механізмів.

М. Б. Делоне захопився ідеями повітроплавання і авіації ще наприкінці ХІХ ст. У 1896 р., дізнавшись про польоти О. Лілієнталя, він розпочав досліди з моделями планерів у Новій Олександрівці поблизу Варшави, де завідував кафедрою в Інституті сільського господарства. Навесні 1909 р. М. Б. Делоне, залучивши своїх синів та викладачів КПП І. Ганицького і Е. Гарфа, побудував свій перший планер-біплан. Потім сконструював ще 3 планери. Конструкцію другого, найбільш вдалого планера, описав син професора Борис Делоне у брошурі «Устройство дешевого и легкого планера и способы летания на нем». Необов'язковий курс з повітроплавання, який восени того ж року почав читати М. Б. Делоне, виявило бажання прослухати чимало студентів інституту. Серед слухачів були відомі в майбутньому авіаконструктори І. Сікорський, Ф. Билінкін, О. Карпека, К. Адлер та інші. Крім Києва публічні благодійні лекції М. Б. Делоне читав у Катеринославі, Харкові, Полтаві, Умані, Бердичеві, Москві, Вільно.

Учасники товариства в своїй практичній діяльності займалися побудовою літаків, організовували польоти, видавали збірники статей, готували пілотів, механіків тощо.

У рамках діяльності Київського товариства повітроплавання М. Б. Делоне активно працював над виданням літератури з проблем повітроплавання і авіації. У 1910 р. за його редакцією і з передмовою були опубліковані російською мовою книжки Л. Бодри де Соньє, Ф. Фербера, С. К. Джевецького під загальною назвою «Воздухоплавательная библиотека». За його участі видавався «Сборник статей по воздухоплаванию» членів КТП, а з березня 1914 р. – журнал «Автомобильная жизнь и авиация», який був офіційним органом товариства.

З Київського товариства повітроплавання, незмінним ідейним керівником якого був визнаний М. Б. Делоне, вийшла найбільша на теренах Російської імперії кількість авіаконструкторів: за період з 1909 по 1912 р. київськими ентузіастами створено біля 40 різних типів літаків. Створювали їх члени КТП, відомі вчені, конструктори, пілоти: Г. П. Адлер, Ф. І. Билінкін, Д. П. Григорович, В. П. Григор'єв, В. В. Іордан, О. Д. Карпека, брати Касяненки, О. С. Кудашев, П. М. Нестеров, О. М. Свешніков, А. А. Серебренніков, І. І. Сікорський, Ф. Ф. Терещенко, О. О. Фальц-Фейн та ін.

Перші польоти на літаках вітчизняної конструкції професора КПІ О. Кудашева у Києві 5 червня (за н.ст.) та І. Сікорського 16 червня 1910 р. започаткували авіаєру в Україні і в Російській імперії загалом. Ці та інші досягнення в галузі світової авіації вже в той час переконували, як писалося в українській пресі, що «авіатика і аеронавтика дадуть нам в руки могутній зброя до успішного ведення боротьби за існування».

З початком Першої світової війни діяльність Київського товариства повітроплавання стала затухати і тільки на початку 20-х років ХХ ст. вона виникла у нових формах, з новим змістом. Навесні 1922 р. ветерани товариства – В. Ф. Бобров (вже ректор КПІ), професор М. Б. Делоне, три брати – Андрій, Іван і Євген Касяненки, Ф. Андерс та інші відновили при КПІ Авіаційний гурток. На початку 1923 р. учасники гуртка заснували Авіаційне науково-технічне товариство при Київському політехнічному інституті (АНТТ), яке сприяло відкриттю на механічному факультеті КПІ авіаспеціалізації.

Київський період життя видатного вченого, ентузіаста авіації й палкого організатора авіаційної справи в Україні М. Б. Делоне тривав до 1928 р. Він помер у Ленінграді у 1931 р., але пам'ять про цю видатну людину навіки залишиться в історії української авіації.

В. Р. Марасєв

УТОЧКІН СЕРГІЙ ІСАЙОВИЧ (1876–1915/1916)

Сергій Ісайович Уточкін народився 30 червня 1876 р. в Одесі в родині православного купця 2-ї гільдії. Рано втратив батьків, пережив тяжке психологічне потрясіння, через що на все життя став заїкою. З юних років С. І. Уточкін захопився спортом. Займався плаванням, фігурним ковзанням, веслуванням, боксом, джю-джитсу, футболом – виступав за команду Одеського британського атлетичного клубу. Найбільших успіхів досяг у велоспорті. Протягом 1891–1908 рр. він виграв на треку величезну кількість призів, зокрема здобув чемпіонство Росії, звання «Кращого їздця Півдня Росії» та Великі призи на змаганнях у Лісабоні й Парижі. Крім того, С. І. Уточкін захоплювався літературою, живописом, музикою, мав журналістські здібності – неодноразово виступав зі статтями та нарисами на сторінках одеської преси.

Проте, найбільше С. І. Уточкін цікавився повітроплаванням та авіацією. Починаючи від 1907 р., він здійснив низку польотів на аеростатах. У 1908 р. разом зі своїми компаньйонами К. Л. Маковецьким і О. О. Ван-дер-Шкруфом він за платню виконував демонстраційні польоти в Єгипті, а 13 вересня 1909 р. в Одесі піднявся у повітря разом із видатним письменником і своїм добрим знайомим О. І. Купріним.

3 червня 1908 р. С. І. Уточкін став членом новоствореного Одеського аероклубу – однієї з перших подібних організацій в Російській імперії. Брав участь у випробуваннях планерів конструкції К. Л. Маковецького – А. Н. Цацкіна.

Восени 1909 р. С. І. Уточкін вирушив до Парижа, який тоді був світовим центром розвитку авіації. Працював на збиранні авіадви-